

İctimai Vəsaitlərə Effektiv Nəzarət Sistemi Layihəsi

Hesablama Palatasının fəaliyyəti ilə bağlı qəbul olunmuş qanunvericilik aktlarının təsviri təhlili

Bakı 2013

Avropa İttifaqı Bakı nümayəndəliyi tərəfindən maliyyələşdirilən İctimai Maliyyə Vəsaitlərinə Səmərəli Nəzarət Layihəsi çərçivəsində İqtisadi Tədqiqatlar Mərkəzinin ekspertləri tərəfindən təqdim olunan Hesablama Palatasına dair qanunvericilik aktlarının təhlili¹ zamanı başlıca olaraq Azərbaycan Respublikasının Konstitutsiyası və aşağıdakı qanunvericilik aktları nəzərdən keçirilmişdir:

- *“Hesablama Palatası haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu;*
- *Hesablama Palatasının Daxili Nizamnaməsi;*
- *Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin Daxili Nizamnaməsi;*
- *“Milli Məclisin Komitələri haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu;*
- *“Büdcə sistemi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu;*
- *“Daxili audit haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanunu;*
- *Digər normativ hüquqi aktlar;*
- *Hesablama Palatasının normativ-metodiki sənədləri.*

Azərbaycan Respublikasının Konstitutsiyasının 92-ci maddəsində (Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin işinin təşkili) yazılır: “Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi öz iş qaydasının müəyyən edir və Milli Məclisin müvafiq orqanlarını yaradır, o cümlədən öz sədrini və onun müavinlərini seçir, daimi və başqa komissiyalar təşkil edir, Hesablama Palatası yaradır.” Hesablama Palatasının hüquqi statusu bu maddə və 2 iyul 1999-cu ildə qəbul edilmiş “Hesablama Palatası haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanunda əksini tapıb.

¹ *Hüquqi ekspərtiza üçün nəzərdən keçirilən qanunvericilik və normativ aktlar Paketinə Hesablama Palatasının internet səhifəsində qanunvericilik bölməsinin digər normativ hüquqi aktlar alt bölməsində yer alan 8 qanun, Prezidentin 10 fərmanı, Milli Məclisin 7 qərarı, Nazirlər Kabinetinin 5 qərar və sərəncamları, eləcə də Hesablama Palatasının normativ-metodiki sənədlərinə dair alt bölmədə qeyd olunan qaydalar daxildir.*

Qanunda Hesablama Palatası Milli Məclisə hesabat verən, daimi fəaliyyət göstərən dövlət büdcə-maliyyə nəzarəti orqanı kimi xarakterizə olunur, qeyd edilir ki, Hesablama Palatası təşkilati və funksional müstəqilliyə malikdir.

Qanunda Hesablama Palatası həyata keçirdiyi funksiyalar aşağıdakı kimi təsbit olunub:

- dövlət büdcəsinin və büdcədənkənar dövlət fondlarının (təsisatlarının) büdcələrinin layihələrinə rəy verir;

- dövlət büdcəsi və büdcədənkənar dövlət fondlarının (təsisatlarının) büdcələrinin gəlir və xərc maddələrinin həcmi, strukturu və təyinatı üzrə vaxtında icrasına nəzarəti həyata keçirir;

- dövlət büdcəsinin icrası barədə illik hesabata və müvafiq qanun layihələrinə rəy verir;

- dövlət büdcəsindən maliyyələşdirmələrin təsdiq olunmuş dövlət büdcəsində müəyyən edildiyi kimi aparılmasını təhlil edir, aşkar edilmiş kənarlaşmaların aradan qaldırılması, habelə bütövlükdə büdcə prosesinin təkmilləşdirilməsi haqqında təkliflər hazırlayır və Milli Məclisə təqdim edir;

- rübdə bir dəfə dövlət büdcəsinin gəlir və xərclərinin icrası haqqında Milli Məclisə məlumat verir;

- dövlət əmlakının idarə edilməsi, onun barəsində sərəncam verilməsi və dövlət əmlakının özəlləşdirilməsindən əldə edilən vəsaitlərin dövlət büdcəsinə daxil olmasına nəzarəti həyata keçirir;

- Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin və onun komitələrinin tapşırığı ilə dövlət büdcəsi və büdcədənkənar dövlət fondları (təsisatları) ilə bağlı qanun layihələrinin, Milli Məclisdə təsdiq edilən Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrinin maliyyə ekspertizasını keçirir;

- dövlət büdcəsi vəsaitlərinin xəzinə hesabına daxil olmasının və istifadəsinin təsdiq olunmuş dövlət büdcəsində müəyyən edilmiş göstəricilərə uyğunluğunu təhlil edir və Milli Məclisə məlumat verir;

- dövlət büdcəsinin vəsaitlərinin və büdcədən kənar dövlət fondlarının (təsisatlarının) vəsaitlərinin bank hesablarında hərəkəti barədə Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankından və müvəkkil banklardan, kredit təşkilatlarından məlumatlar alır, təhlil edir və Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə təkliflər verir;

- aparılmış nəzarət tədbirləri nəticəsində aşkar edilmiş hüquq pozuntuları barədə məlumatları Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə təqdim edir;

- dövlət əmlakının idarə edilməsinə, onun barəsində sərəncam verilməsinə, dövlət büdcəsinin icra olunmasına, dövlət əmlakının özəlləşdirilməsindən əldə edilən vəsaitlərin dövlət büdcəsinə daxil olmasına, hüquqi şəxslərə və bələdiyyələrə dövlət büdcəsindən vəsaitlər ayrıldıqda həmin vəsaitlərin təyinatı üzrə istifadə edilməsinə nəzarətin həyata keçirilməsi zamanı cinayət əlamətləri olan hüquqpozmalar aşkar etdikdə təxirəsalınmadan müvafiq materialları Azərbaycan Respublikasının Baş Prokurorluğuna göndərir;

- digər dövlət nəzarət orqanları ilə qarşılıqlı əlaqə şəraitində fəaliyyət göstərir;

- dövlət büdcəsinin və icmal büdcəsinin gəlirlərinin və xərclərinin, o cümlədən büdcədən kənar dövlət fondlarının auditini qanunvericiliyə uyğun olaraq aparır.

Qeyd edək ki, Hesablama Palatası təkcə büdcə vəsaitlərinin auditini aparmır. 13 may 2003-cü il tarixli, 454-IIQ sayılı **“Bələdiyyələrin fəaliyyətinə inzibati nəzarət haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu”**nda göstərilir ki, (Maddə 4. İnzibati nəzarətin həyata keçirilməsinin şərtləri) Azərbaycan Respublikasının Hesablama Palatası bələdiyyələrin fəaliyyətinə

inzibati nəzarəti həyata keçirən orqanın sorğusu əsasında yerli büdcənin maliyyə-büdcə ekspertizasını keçirir, rəy hazırlayır, təkliflər verir və zərurət yarandıqda, audit yoxlamasını həyata keçirir.

Hesablama Palatasının dövlət büdcəsi və icmal büdcə ilə bağlı funksiyaları 2 iyul 2002-ci il tarixli, 358-IIQ sayılı "Büdcə sistemi haqqında" Qanunda (Maddə 22. Dövlət büdcəsinin və icmal büdcənin auditini), Nazirlər Kabinetinin 2004-cü il 24 may tarixli, 75 sayılı qərarı ilə təsdiq edilmiş «Dövlət büdcəsinin tərtibi və icrası Qaydaları»nın təsdiq edilməsi haqqında» 24 may 2004-cü il tarixli, 75 sayılı Qərarında və Palatanın Daxili Nizamnaməsində də təsbit olunub. Hər üç sənədə göstərilir ki, Dövlət büdcəsinin və icmal büdcənin gəlirlərinin və xərclərinin, o cümlədən büdcədənəkanar dövlət fondlarının auditini qanunvericiliyə uyğun olaraq Azərbaycan Respublikasının Hesablama Palatası tərəfindən aparılır.

Lakin çox təəssüf ki, reallıqda Hesablama Palatası hələ də icmal büdcəsinin gəlirlərinin və xərclərinin, o cümlədən büdcədənəkanar dövlət fondlarının auditini aparmır.

Qanunla Hesablama Palatası sədrdən, sədr müavinindən və 7 auditorlardan ibarətdir. Hesablama Palatası sədrinin, sədr müavininin və auditorların səlahiyyət müddəti 7 ildir.

Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin Daxili Nizamnaməsində (Maddə 44. Milli Məclisin Hesablama Palatası) nəzərdə tutulur ki, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 92-ci maddəsinə əsasən, Milli Məclis Hesablama Palatası yaradır. Hesablama Palatası Milli Məclisə hesabat verən daimi fəaliyyət göstərən dövlət büdcə nəzarəti orqanıdır. Hesablama Palatası sədrdən, sədr müavinindən və 7 auditorlardan ibarətdir. Hesablama Palatasının sədri, sədr müavini və auditorları dövlət idarəçiliyi, dövlət nəzarəti, iqtisadiyyat, maliyyə sahələrində iş təcrübəsinə malik olan ali təhsilli şəxslər olmalıdır.

Hesablama Palatasının sədri, sədr müavini və auditorları Milli Məclisin Sədrinin təqdimatı əsasında Milli Məclis tərəfindən təyin olunurlar. Hesablama Palatasının sədrliyinə, sədr müavinliyinə namizədlər Milli Məclis qarşısında çıxış edirlər. Deputatlar onlara suallar verə, təklif olunan namizəd barəsində öz fikirlərini bildirə, namizədin lehinə və ya əleyhinə çıxış edə bilirlər.

Hesablama Palatasının auditorları Milli Məclisə qısa məlumatla təqdim olunurlar. Hesablama Palatasının sədrinin, sədr müavininin, auditorlarının vəzifəyə təyin və vəzifədən azad edilməsi barədə qərar Milli Məclisin azı 63 deputatının səs çoxluğu ilə qəbul edilir.

Hesablama Palatasının fəaliyyətinin təşkili, nəzarət fəaliyyətinin normativ-metodoloji təminatı, Palatanın hesabatlarına, qərarlarına, rəylərinə və s. məsələlərinə baxılması məqsədi ilə Hesablama Palatasının sədrindən (Kollegiyanın sədri), vəzifələrinə görə Palatanın üzvlərindən və struktur bölmələrinin rəhbərlərindən ibarət Kollegiya yaradılır.

Qanuna görə, Palatanın fəaliyyəti qanunçuluq, sərbəstlik, obyektivlik, kollegiallıq, aşkarlıq və ədalətlik prinsiplərinə əsaslanır. Hesablama Palatasının Milli Məclisin komitələri ilə əlaqəli işləməsi, Hesablama Palatasının dövlət büdcəsinin icrasına aid hazırladığı hesablara və rəylərə Milli Məclisdə müzakirə edilənədək İqtisadi siyasət komitəsində baxılması qeyd olunur.

Qanunda yazılır ki, Hesablama Palatasının xərcləri dövlət büdcəsindən maliyyələşdirilir. Hesablama Palatasının xərclər smetası Hesablama Palatasının təqdimatı ilə Azərbaycan Respublikası Milli Məclisində ilin dövlət büdcəsinə baxılarkən təsdiq edilir (Maddə 13. Hesablama Palatasının xərclər smetası).

Qanunda Hesablama Palatasının məlumat almaq hüququ və maliyyə büdcə ekspertizası keçirmək səlahiyyəti təsbit olunub: "Azərbaycan Respublikasının bütün qanunvericilik, icra və məhkəmə hakimiyyəti

orqanları, mülkiyyət, təşkilati-hüquqi formasından asılı olmayaraq bütün müəssisələr, təşkilatlar, idarələr və onların vəzifəli şəxsləri Hesablama Palatasının müraciətləri əsasında bu Qanunun 2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş səlahiyyətlərinin yerinə yetirilməsi üçün ona zəruri olan məlumatları bir ay müddətindən gec olmayaraq verməlidirlər”.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin, Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin, Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi komitələrinin sorğuları əsasında Hesablama Palatasının maliyyə-büdcə ekspertizası keçirmək, rəy hazırlamaq və təkliflər vermək səlahiyyəti vardır. Hesablama Palatası sorğu daxil olduqdan 3 gün müddətində sorğuya baxır və onun icrası haqqında qərar qəbul edir. Hesablama Palatası dövlət büdcəsinin, icmal büdcənin və büdcədən kənar dövlət fondlarının (təsisatlarının) gəlirlərini və xərclərini təhlil edərkən zərurət yarandıqda müəssisə və təşkilatlarda audit apara bilər”.

Qanunvericiliyə uyğun olaraq Hesablama Palatasının rəyi və hesabatı yalnız maliyyə-büdcə ekspertizasının nəticələrini əks etdirməlidir. Hesablama Palatasının apardığı maliyyə-büdcə ekspertizalarının nəticələri Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə təqdim edilən hesabatlarda öz əksini tapır və yoxlanılmış orqanların, müəssisələrin, idarələrin, təşkilatların rəhbərlərinə çatdırılır. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin və ya Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin tapşırığı olmadan Hesablama Palatasının iş planından əlavə maliyyə-büdcə ekspertizası aparması qadağandır. Sessiyalararası dövrdə Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin sədri Hesablama Palatasına iş planından əlavə yoxlama aparılması haqqında tapşırıq verə bilər.

Qanuna uyğun olaraq Hesablama Palatası maliyyə nəzarət tədbirlərinin nəticələri üzrə aşkar edilmiş nöqsanları aradan qaldırılması, dövlətə dəyən zərərin ödənilməsi və Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyinin pozulmasına görə şəxslərin məsuliyyətə cəlb edilməsi üçün müvafiq dövlət orqanlarına, maliyyə nəzarəti tədbiri aparılan təşkilatların və nəzarətin

predmeti ilə əlaqədar digər idarə və müəssisələrin rəhbərlərinə təqdimatlar göndərir. Hesablama Palatasının təqdimatlarına 1 ay müddətində baxılmalı, qəbul edilmiş qərarlar və görülmüş tədbirlər barədə Hesablama Palatasına məlumat verilməlidir.

Hesablama Palatasının təqdimatları müvafiq dövlət orqanı, idarə, təşkilat və müəssisə tərəfindən əsassız icra edilmədikdə, Hesablama Palatası sədrinin qərarı ilə həmin dövlət orqanı, idarə, təşkilat və müəssisənin xəzinə və bank hesabları üzrə qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş müdafiə olunan xərc maddələri istisna olunmaqla, əməliyyatların dayandırılması barədə təqdimatlar verilir.

“Hesablama Palatası haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 21-ci maddəsinə görə (*Hesablama Palatasının fəaliyyəti barədə məlumatların verilməsi*) Hesablama Palatası öz fəaliyyəti barədə müntəzəm olaraq kütləvi informasiya vasitələrinə məlumat verməlidir.

Azərbaycan Respublikasının 5 mart 2002-ci il tarixli, 269-IIQ sayılı Qanunu ilə təsdiq edilmiş “Hesablama Palatasının Daxili Nizamnaməsi”ndə bu məsələyə aydınlıq gətirilib:

“Hesablama Palatasının fəaliyyəti barədə məlumatlar verildikdə aşağıdakılar nəzərə alınır: nəzarət tədbirləri ilə bağlı məlumatlar, onların nəticələrinə dair materiallar Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinə göndərildikdən sonra verilə bilər. Rəsmi məlumatların məzmunu və forması Hesablama Palatasının Kollegiyasının iclası tərəfindən müəyyən olunur. Məlumatlar Hesablama Palatasının Sədri, onun tapşırığı ilə Hesablama Palatasının Sədrinin müavini, auditorları və ya Hesablama Palatasının digər vəzifəli şəxsləri tərəfindən verilir. Hesablama Palatası fəaliyyəti haqqında məlumatları verdikdə dövlət sirri və qanunla mühafizə olunan digər sirlərin qorunması haqqında Azərbaycan Respublikasının müvafiq qanunvericiliyinin tələblərinə riayət olunur.

Hesablama Palatasının fəaliyyəti haqqında illik hesabatlar Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə təqdim edilir və «Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinin Məlumatı»nda dərc olunur.

Hər iki sənəddə məlumatın açıqlanması ilə bağlı konkret müddət göstərilmədiyindən qanunun tələblərinin müxtəlif cür yozulmasına imkan yaranır, ictimaiyyətdə şəffafılıqla bağlı şübhələrin meydana gəlməsinə səbəb olur.

Nizamnamədə həmçinin Palatanın işinin təşkilini və tənzimlənməsi, Palata üzvlərinin və əməkdaşlarının səlahiyyətləri və məsuliyyəti, dövlət maliyyə-büdcə nəzarətinin əsas istiqamətlər üzrə həyata keçirilməsi, maliyyə-büdcə ekspertizası ilə bağlı auditin keçirilməsi, rəy və hesabatların tərtib və təqdim edilməsi qaydaları və Palatanın fəaliyyətinin nəticələrinin rəsmiləşdirilməsi məsələləri əhatə olunub.

Nizamnamənin II fəslində (Hesablama Palatasının işinin təşkili) yazılıb ki, Palata fəaliyyətini illik və cari iş planları əsasında həyata keçirir. İllik iş planı Azərbaycan Respublikası Prezidentinin, Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin, onun komitələrin sorğu və təklifləri nəzərə alınmaqla tərtib edilir. İllik iş planında nəzərdə tutulmuş tədbirlərin rüblər üzrə bölgüsü cari iş planlarında müəyyənləşdirilir və konkretləşdirilir.

Nizamnamədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin və ya Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin tapşırığı olmadan Hesablama Palatasının iş planından əlavə maliyyə-büdcə ekspertizası aparmasının qadağan olunduğu əks etdirilib.

Nizamnamədə Hesablama Palatasının normativ-metodiki sənədləri aşağıdakıları müəyyən edir:

- Hesablama Palatası Kollegiyasının iclaslarının iş qaydalarını;
- Hesablama Palatası Aparatının fəaliyyət qaydalarını;
- Hesablama Palatasına daxil olan ərizələrə, müraciətlərə, məlumatlara, sorğulara, təkliflərə və tapşırıqlara baxılması qaydalarını;

- maliyyə-büdcə nəzarəti tədbirlərinin hazırlanması, keçirilməsi və nəticələrinin rəsmiləşdirilməsi qaydalarını;
- Hesablama Palatasının funksiyalarının həyata keçirilməsi ilə əlaqədar dövlət hakimiyyəti orqanlarının nümayəndələrinin, auditor təşkilatlarının, müstəqil auditorların, ekspertlərin və ayrı-ayrı mütəxəssislərin cəlb edilməsi qaydalarını;
- Hesablama Palatasının verdiyi rəylərin, təkliflərin, məlumatların və hesabatların tərtib və təsdiq edilməsi qaydalarını;
- Hesablama Palatasının fəaliyyəti barədə məlumatların hazırlanması və kütləvi informasiya vasitələrində yayılması qaydalarını;
- Hesablama Palatasında kargüzarlığın aparılması qaydalarını;
- Hesablama Palatasının fəaliyyəti ilə bağlı digər qaydaları.

Nizamnamənin "Hesablama Palatasının tərkibi və strukturu" adlı III fəslində Sədrin Hesablama Palatasının fəaliyyətinə ümumi rəhbərliyi həyata keçirdiyi, onun işini müvafiq qanunvericiliyə və bu Nizamnaməyə uyğun olaraq təşkil etdiyi, Hesablama Palatasını Azərbaycan Respublikasının dövlət hakimiyyəti orqanlarında və xaricdə təmsil etdiyi bildirilir.

Nizamnaməyə görə, sədr bir çox digər fəaliyyətlərlə yanaşı Palatanın rəylərini, hesabatlarını, məlumatlarını və təkliflərini Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinə təqdim edir, Palatanın fəaliyyəti haqqında ildə iki dəfə (yaz sessiyasında – aprelin 15-dən gec olmayaraq və payız sessiyasında – oktyabrın 15-dən gec olmayaraq) Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinə hesabat verir. Nizamnaməyə uyğun olaraq Hesablama Palatası tərəfindən aparılan nəzarət tədbirinin proqramı aşağıdakıları əhatə edir:

- nəzarət tədbirinin keçirilməsinin əsası;
- keçirilən tədbirin məqsədi və predmeti;
- yoxlanılan qurumların siyahısı;
- yoxlama qrupunun tərkibi;
- nəzarət tədbirinin başlanması və başa çatdırılması müddətləri;

nəzarət tədbiri ilə əhatə olunan dövr;

- rəylərin və hesabatların Hesablama Palatasının Kollegiyasının iclasına təqdim edilməsinin müddətləri.

Hesablama Palatası tərəfindən maliyyə-büdcə ekspertizası çərçivəsində keçirilən nəzarət tədbirlərinin keçirilməsinə dövlət hakimiyyəti orqanlarının nümayəndələri, habelə müqavilələr əsasında müstəqil auditorlar və ayrı-ayrı mütəxəssislər cəlb oluna bilərlər.

“Büdcə sistemi haqqında” Qanunun 6 maddəsində Hesablama Palatasından danışıılır. 22-ci maddə haqqında yuxarıda məlumat vermişik. Digər 4 maddədə (20, 21, 23, 27) göstərilir ki, Azərbaycan Respublikası Hesablama Palatası öz nizamnaməsinə uyğun olaraq dövlət büdcəsinin icrası barədə hesabatlarla və müvafiq qanun layihələrinə dair rəy verir. Dövlət büdcəsinin icrasına nəzarəti Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi və onun Hesablama Palatası həyata keçirir. Qanunun 23.2-ci, 23.3-cü və 23.4-cü maddələrinin tətbiqi ilə bağlı dövlət büdcəsinin icra vəziyyəti barədə Azərbaycan Respublikasının Hesablama Palatasının rəyi olmalıdır.

Büdcədənkənar dövlət fondlarının gəlir və xərclərinə dair hesabat formaları və onların təqdim edilməsi dövriliyi Azərbaycan Respublikası Hesablama Palatasının və büdcədənkənar dövlət fondlarının rəyi nəzərə alınmaqla, müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən müəyyən edilir. Büdcədənkənar dövlət fondları bu hesabatları müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarına və Azərbaycan Respublikası Hesablama Palatasına təqdim edirlər və rübdə bir dəfə mətbuatda dərc etdirirlər.

Nəhayət, qanun 29-cu maddəsində isə bildirilir ki, Naxçıvan Muxtar Respublikasının büdcəsinin icrasına nəzarəti Azərbaycan Respublikasının Hesablama Palatası və Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məclisi həyata keçirir.

Hesablama Palatasının fəaliyyəti ilə bağlı digər normativ hüquqi aktlardan ən başlıcası Azərbaycan Respublikası Hesablama Palatası

Kollegiyasının 2011-ci il 07 fevral tarixli Q-13 nömrəli Qərarı ilə təsdiq edilmiş "Azərbaycan Respublikası Hesablama Palatası tərəfindən maliyyə-büdcə nəzarəti tədbirləri keçirilən qurumlarda normativ-hüquqi aktların tələblərinə əməl olunmasının yoxlanılması Qaydaları"dır. Qaydalar hazırlamaqda məqsəd nəzarət tədbiri keçirilən qurumlarda qüvvədə olan normativ-hüquqi aktların tələblərinə əməl olunmasının yoxlanılması qaydalarının və prosedurlarının müəyyən olunmasıdır.

Qaydalarda qeyd olunur ki, Hesablama Palatasının yoxlama qrupu və digər əməkdaşları, həmçinin nəzarət tədbirinin keçirilməsinə cəlb olunmuş ekspertlər və kənar təşkilatların mütəxəssisləri bu Qaydaların tələblərinə riayət etməlidirlər.

Nəzarət tədbirinin keçirilməsinə hazırlıq prosesində yoxlama qrupu tərəfindən aşağıdakılar həyata keçirilməlidir:

- nəzarət tədbirinin məqsədləri və predmeti üçün zəruri olan, qurumun fəaliyyətini tənzimləyən normativ-hüquqi aktları öyrənmək;
- müvafiq normativ-hüquqi aktların tələblərinin icrasını təmin etmək üçün qurumda həyata keçirilən prosedurlar barədə ilkin məlumatları əldə etmək;
- normativ-hüquqi aktların hansının dövlət vəsaitlərindən istifadə və maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətinin həyata keçirilməsi zamanı qurum üçün daha vacib, həmçinin nəzarət tədbirinin məqsədləri üçün əhəmiyyətli olduğunu müəyyən etmək;
- qurumda hansı normativ-hüquqi aktların tələblərinə əməl edilməməsinin onun maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətinin nəticələrinə, həmçinin nəzarət tədbirinin məqsədlərinə nail olunmasına mühüm təsir göstərəcəyini qiymətləndirmək;
- qurumda müvafiq normativ-hüquqi aktların tələblərinə əməl olunma səviyyəsi barədə ilkin məlumatları əldə etmək;

- qurumda normativ hüquqi aktların tələblərinə əməl olunmama ehtimalını qiymətləndirmək;
- qurumun fəaliyyətini tənzimləyən əsas normativ-hüquqi aktların prinsip və tələblərinə, həmçinin qurumda onlara hansı səviyyədə riayət edilməsi barədə ümumi təsəvvürə malik olmaq.

Yoxlama qrupu tərəfindən qurumda normativ-hüquqi aktların tələblərinə əməl olunmama ehtimalı qiymətləndirilərkən mövcud hüquqi normaların mürəkkəbliliyi (qəlizliyi) və ya ziddiyyətliyi, yeni qanunvericilik aktlarının qəbulu, yoxlanılan qurumun fəaliyyət sahəsini tənzimləyən qüvvədə olan normativ-hüquqi aktlara tez-tez dəyişikliklərin edilməsi kimi faktların olması nəzərə alınmalı, onların qurumun fəaliyyətinə təsiri, həmçinin qurumun normativ-hüquqi aktları üzrə mövcud pozuntuların qarşısını almağa və ya aşkar etməyə qadir olan daxili nəzarət sisteminə malik olub-olmaması da müəyyən edilməlidir. Daxili nəzarət sisteminin olması və onun təsirliliyi normativ-hüquqi aktların tələblərinə əməl olunmasının yoxlanması üzrə müvafiq prosedurlar müəyyən edilən zaman nəzərə alınmalıdır.

Qaydaların III hissəsində (Normativ-hüquqi aktların tələblərinə əməl olunmasının yoxlanması prosedurları) bildirilir ki, nəzarət tədbiri zamanı yoxlama qrupu qurumda normativ-hüquqi aktların tələblərinə əməl olunmama faktlarının aşkar edilməsinə və qarşısının alınmasına imkan verən aşağıdakı prosedurların yerinə yetirilməsini təmin etməlidir:

- qurum tərəfindən onun fəaliyyətini tənzimləyən və tələblərinə əməl olunmalı normativ-hüquqi aktların mövcudluğunun araşdırılması;
- qurum tərəfindən qanunvericilik aktlarında baş vermiş dəyişikliklərə dair monitorinqin, həmçinin dövlət vəsaitinin istifadəsinin və onun maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətinin normativ-hüquqi aktların yeni müddəalarına müvafiqliyinin təmin edilməsi üzrə tədbirlərin həyata keçirilməsinin yoxlanması;
- daxili nəzarət sisteminin olmasının araşdırılması;

- əməkdaşların zəruri hesab olunan normativ-hüquqi aktlarla təmin olunmasının və onlara edilən dəyişikliklər barədə vaxtında məlumatlandırılmasının yoxlanılması;
- məsuliyyət mexanizminin olması və əməkdaşların qanunvericiliyin tələblərinə əməl etməməsi zamanı onlara qarşı intizam tədbirlərinin tətbiq olunmasının araşdırılması;
- qurumun maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətinin və qurum tərəfindən qəbul edilmiş normativ-hüquqi aktların qurumun Əsasnamə və ya Nizamnaməsi ilə həvalə edilmiş vəzifə və funksiyalarına uyğunluğunun yoxlanılması;
- qurum əməkdaşlarının qanunvericilik sahəsində bilik və bacarıqlarının artırılması üçün hüquqi məsələlər üzrə müxtəlif növ konfrans, təlim kursu, seminar və s. bu kimi tədbirlərdə iştirakı vəziyyətinin araşdırılması;
- qurumda qanunvericilik və iqtisadi məsələlər üzrə məsləhət xidmətini təmin etmək üçün kənar ekspert və mütəxəssislərin cəlb olunması vəziyyətinin yoxlanılması;
- Azərbaycan Respublikasında qəbul edilən dövlət proqramlarında müvafiq qaydada quruma həvalə edilmiş vəzifə və öhdəliklərin icra vəziyyətinin araşdırılması;
- Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərman və Sərəncamları, Nazirlər Kabinetinin Qərar və Sərəncamları və müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarının müvafiq əmr və tapşırıqları ilə quruma həvalə edilmiş vəzifələrin yerinə yetirilmə vəziyyətinin yoxlanılması;
- qurumun yaradılmasının və büdcə vəsaiti hesabına saxlanılmasının qanunvericilik aktlarının tələblərinə uyğunluğunun araşdırılması;
- qurumun müvafiq normativ-hüquqi aktlarla təmin olunması və qanunvericilik bazasının təkmilləşdirilməsi istiqamətində

tədbirlərin həyata keçirilməsi üçün digər maliyyə mənbələrindən istifadəsinin qanunauyğunluğunun araşdırılması;

- əhalidən daxil olan təklif, ərizə və şikayətlər üzrə müvafiq qaydada tədbirlərin görülməsinin qurumun fəaliyyətini tənzimləyən normativ-hüquqi aktlara uyğunluğu vəziyyətinin araşdırılması;
- qurumun fəaliyyətini tənzimləyən normativ-hüquqi aktlarda ziddiyyətlərin mövcudluğunun araşdırılması, aşkar olunduqda ziddiyyətlərin mahiyyətinin, xüsusilə onun qurumun maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətinə, habelə maliyyə əməliyyatlarının müvafiq hesabatlarda düzgün əks etdirilməsinə təsirinin müəyyənləşdirilməsi;
- qurumun qanunvericilik bazasında boşluqların mövcudluğunun araşdırılması, aşkar olunduqda boşluqların qurumda normativ-hüquqi aktların tələblərinə riayət olunmaması hallarına təsir səviyyəsinin müəyyənləşdirilməsi və aşkar olunmuş boşluqların aradan qaldırılması üçün müvafiq qaydada təkliflərin təqdim edilməsi;
- qurumun fəaliyyətini tənzimləyən normativ-hüquqi aktlarda onun cari fəaliyyət istiqamətinin tələblərinə cavab verməyən, köhnəlmiş normativ-hüquqi aktların mövcudluğunun araşdırılması, aşkar olunduqda onun səbəb və nəticələrini müəyyən etməklə aradan qaldırılması və təkmilləşdirilməsi istiqamətində müvafiq qaydada təkliflərin verilməsi.

Qaydalara əsasən, normativ-hüquqi aktların tələblərinə əməl olunmama faktları aşkar olunduqda yoxlama qrupu qurumun vəzifəli şəxslərinin hansı hərəkətinin və ya hərəkətsizliyinin pozuntuya səbəb olduğunu, pozuntuya yol vermiş şəxslərin hansı hüquq, vəzifə və səlahiyyətlərə malik olmasını müəyyən etməlidir. Qurumda normativ-hüquqi aktların tələblərinə əməl olunmama faktları aşkar olunduqda yoxlama qrupu əməl olunmamanın baş

verdiyi yerin xüsusiyyəti və şəraiti haqqında məlumatlar əldə etməli, həmçinin belə halların dövlət vəsaitlərindən istifadəyə və maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətinin nəticələrinə mümkün təsirinin araşdırılması üçün əlavə prosedurlar tətbiq etməlidir.

Normativ-hüquqi aktların tələblərinə əməl olunmama faktları aşkar olunduqda yoxlama qrupu nəzarət tədbiri üzrə işçi planının digər suallarını yoxlayarkən onların nəticələrini nəzərə almalı, qurumun rəhbərliyindən birbaşa alınmış bütün məlumatların düzgünlüyünü daha ətraflı təhlil etməlidir. Nəzarət tədbiri prosesində yoxlamanın məqsədləri ilə əlaqəsi olmayan və ya onun proqramından kənara çıxan məsələlər üzrə normativ-hüquqi aktların pozulması faktları aşkar olunduqda, müəyyən olunmuş qaydada nəzarət tədbiri proqramına əlavə edilmiş məsələlərin yoxlanılması təşkil edilməlidir.

Nəzarət tədbirinin proqramına əlavə edilmiş işlərin (məsələlərin) yerinə yetirilməsi mümkün olmadıqda, onların gələcəkdə daha təfsilatlı yoxlanılmasını tələb edən səbəblər qeyd edilməklə audit aktında qanunvericiliyin tələblərinin pozulması faktları əks etdirilməlidir.

Normativ-hüquqi aktların tələblərinə qurumda əməl olunmama faktları üzrə tələbləri pozulmuş normativ-hüquqi aktın müvafiq maddələri, həmçinin pozuntuya yol vermiş vəzifəli şəxslər barədə məlumatlar nəzarət tədbirinin nəticələri üzrə aktlarda qeyd olunmalıdır. Yuxarıda sadalanan qanunvericilik aktlarından əlavə, Palatanın fəaliyyəti ilə bağlı Hesablama Palatasının aşağıdakı normativ və metodiki sənədləri də nəzərdən keçirilib. Onlara daxildir:

- “Azərbaycan Respublikası Hesablama Palatasında kargüzarlığın aparılmasına dair qaydalar”;
- Azərbaycan Respublikası Hesablama Palatasında vətəndaşların təklif, ərizə və şikayətləri üzrə kargüzarlıq işlərinin aparılması və Palatada vətəndaşların qəbulu qaydaları”;

- “Azərbaycan Respublikası Hesablama Palatasının dövlət qulluqçularının etik qaydaları”;
- “Azərbaycan Respublikası Hesablama Palatası haqqında” Qanununa, Lima Bəyannaməsinə və Audit Standartları Komitəsi tərəfindən təsdiq edilmiş “Etika Məcəlləsi”nə uyğun olaraq hazırlanmış “Azərbaycan Respublikası Hesablama Palatasının üzvlərinə dair etik qaydalar”;
- “Azərbaycan Respublikası Hesablama Palatasının normativ metodiki sənədlərinin hazırlanması və rəsmiləşdirilməsi qaydaları”;
- “Azərbaycan Respublikası Hesablama Palatasının işinin planlaşdırılması qaydaları”;
- “Azərbaycan Respublikası Hesablama Palatasının kollegiya iclasının iş qaydaları”;
- Hesablama Palatasının illik fəaliyyəti barədə hesabatın hazırlanması, baxılması və təsdiq olunması qaydaları;
- Dövlət büdcəsi və büdcədən kənar dövlət fondlarının (təsisatlarının) büdcələri haqqında Azərbaycan Respublikasının qanun layihələrinə Azərbaycan Respublikası Hesablama Palatasının rəyinin hazırlanması, baxılması və təsdiq olunması qaydaları;
- Dövlət büdcəsinin icrası barədə müvafiq qanun layihəsinə və illik hesabatı dair Hesablama Palatasının rəyinin hazırlanması, baxılması və təsdiq edilməsi qaydaları;
- Hesablama Palatasının funksiyalarının həyata keçirilməsi ilə əlaqədar dövlət hakimiyyəti orqanlarının nümayəndələrinin auditor təşkilatlarının, müstəqil auditorların, ekspertlərin və ayrı-ayrı mütəxəssislərin cəlb edilməsi qaydaları;
- Azərbaycan Respublikası Hesablama Palatasının digər dövlət orqanları ilə birgə nəzarət tədbirlərinin keçirilməsi qaydaları;

- Azərbaycan Respublikası Hesablama Palatasının veb-saytının işinin təşkili və idarə olunması qaydaları;
- Hesablama Palatası tərəfindən həyata keçirilən nəzarət tədbirlərinin nəticələri üzrə qəbul edilmiş Kollegiya qərarlarının icrasına nəzarət edilməsi qaydaları;
- Azərbaycan Respublikası Hesablama Palatası Aparatının fəaliyyəti ilə bağlı qaydalar.

Bununla yanaşı hüquqi ekspertiza zamanı Hesablama Palatasının fəaliyyətinin tənzimlənməsi ilə bu və ya digər formada əlaqəli olan aşağıdakı qanunlar təhlil olunub:

1. Əmək pensiyaları haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu (7 fevral 2006-cı il.);
2. «Vəzifəli şəxslər tərəfindən maliyyə xarakterli məlumatların təqdim edilməsi qaydaları»nın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu (24 iyun 2005-ci il.);
3. Dövlət sirri haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu (7 sentyabr 2004-cü il.);
4. Azərbaycan Respublikası Dövlət bayrağının istifadəsi qaydaları haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu (8 iyun 2004-cü il.);
5. -Bələdiyyələrin fəaliyyətinə inzibati nəzarət haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu (13 may 2003-cü il.);
6. Dövlət qulluğu haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu (21 iyul 2000-ci il.);
7. Normativ hüquqi aktlar haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu (26 noyabr 1999-cu il.);
8. Ölkədən getmək, ölkəyə gəlmək və pasportlar haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu (14 iyun 1994-cü il.)

Hüquqi ekspertizaya Milli Məclisin qərarları (Azərbaycan Respublikası Hesablama Palatasının sədr müavininin və auditorlarının təyin edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin Qərarı ; Azərbaycan

Respublikası Hesablama Palatasının 2007-ci və 2008-ci il üçün xərclər smetası haqqında Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin Qərarı və Azərbaycan Respublikası Hesablama Palatasının hesabatı haqqında Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin Qərarı və prezidentin bəzi fərman və sərəncamları, Nazirlər Kabinetinin qərarları (Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti Azərbaycan Respublikası vahid büdcə təsnifatının təsdiq edilməsi barədə Qərarı və Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti «Dövlət büdcəsinin tərtibi və icrası Qaydaları»nın təsdiq edilməsi haqqında Qərarı) da cəlb edilib.

Nəticə və tövsiyələr

Tədqiqat zamanı Hesablama Palatasının hüquqi bazasının ekspettizası mütərəqqi ölkə qanunvericiliyi, uyğun ölkələr qanunvericiliyi və beynəlxalq (Avropa) standartlar üzrə müqayisəli əsasda aparılmışdır. Mütərəqqi ölkə qanunvericiliyi kontekstində Avropa Birliyi Hesablama Palatasının hüquqi bazası araşdırılmışdır. Araşdırma nəticəsində məlum olmuşdur ki, Avropa Birliyi Auditorlar Palatası Avropa Birliyinin üzvü olan ölkələrdən seçilmiş 27 nəfər üzv tərəfindən təmsil olunur. Hər bir üzv Avropa Birliyi Parlamentinin rəyi əsasında 6 il müddətinə vəzifəyə təyin olunur. Üzvlər öz aralarından bir nəfəri 3 il müddətinə gizli səsvermə yolu ilə prezident təyin edirlər. Səslərin ən azı 2/3-ni toplayan namizəd prezidentliyə seçilir. Əgər birinci səsvermədə heç bir namizəd qanuna əsasən tələb olunan səsləri toplamırsa, səsvermə nəticə əldə edilənədək davam edir. Prezidentin səlahiyyətlərinə aşağıdakılar daxildir: hesablama palatasının qərarlarının icrası, hesablama palatasının departamentlərinin fəaliyyətinə nəzarət, hesablama palatasını beynəlxalq görüşlərdə, auditorlarla görüşlərdə və başqa işgüzar görüşlərdə təmsil etmək.

Göründüyü kimi, Azərbaycandan fəqli olaraq Avropa Birliyinin Auditorlar Palatasının prezidenti 3 il müddətinə üzvlər arasından ən azı 2/3 səs çoxluğu ilə seçilir.

Avropa Birliyi Auditorlar Palatası özündə beş bölməni birləşdirir və onlara aşağıdakılar daxildir:

I Bölmə - Təbii resursların mühafizəsi və idarə olunması

II Bölmə - Struktur siyasət, nəqliyyat və enerji

III Bölmə - Xarici tədbirlər (əlaqələr)

IV Bölmə - Gəlir, Daxili siyasət və tədqiqat, Avropa Birliyin qurumları və orqanları

V Bölmə - Koordinasiya, qiymətləndirmə və inkişaf bölməsi

Avropa Birliyi Hesablama Palatası funksiyasını yerinə yetirən Auditorlar Palatasının Prosedur Qaydalarının² 4-cü maddəsində göstərilir ki, əgər hər hansı bir üzv tələb olunan şərtləri yerinə yetirmirsə Auditorlar palatası onun haqqında müvafiq qərarları qəbul edir. Bu zaman üzv haqqında hazırlanmış məlumat bütün digər üzvlərə göndərilir (həmin şəxs daxil olmaqla). Eyni zamanda prosedur qaydalarına görə, həmin üzvə məhkəmədə özünü müdafiə etmək hüququ verilir. Üzv haqqında qərar gizli səsvermə yolu ilə və palata üzvlərinin 4/5 iştirakı ilə keçirilir. Barəsində səsvermə icra olunan üzv səsvermədə iştirak etmir.

Azərbaycanda Hesablama Palatasının auditorlarının işindən kənarlaşdırılması prosedurlarının tətbiqi zamanı yuxarıda təsvir olunan təcrübədən bəhrələnmək olar.

Avropa Birliyi Auditorlar Palatasının üzvlərin maraqların bəyan edilməsi ilə bağlı tələbi də maraqlı doğurur. Bu xüsusilə də Azərbaycan kimi ölkələr üçün çox vacibdir. Çünki, Azərbaycanda gəlirlərin və əmlakın bəyan edilməsi ilə bağlı öhdəliklərin olmaması son nəticədə Hesablama Palatasının sədrini və auditorları da belə öhdəliklərdən azad edir. Bu isə üzvlərin maraqlı konfliktlərinin idarə olunmasında çətinliklər yaradır.

Avropa Biliyinin Auditorlar Palatasının Qanunvericiliyində diqqəti cəlb edən digər mühüm məqamlardan biri də yoxlamaların aparılması standartlarının (kodlar) mövcudluğudur. Bu standartlar yoxlamaların təşkili qaydalarını nizamlayır və tənzim edir. Müvafiq standartların Azərbaycanda da tətbiqi səmərə verə bilər.

Avropa Birliyi Auditorlar Palatasının fəaliyyəti ilə bağlı məlumatlar onun dövrü olaraq nəşr etdirdiyi aylıq jurnalda əksinin tapır. ³

² <http://eca.europa.eu/portal/pls/portal/docs/1/4130749.PDF>

³ <http://eca.europa.eu/portal/pls/portal/docs/1/21200769.PDF>

Nəhayət, üzvlüyə dair öhdəliklər və onların fəaliyyətinin, eləcə də onlar arasında münasibətlərin reqlamentləşdirilməsinə də müxtəlif ölkələrin qanunvericiliyində, o cümlədən də Avropa Birliyi Auditorlar Palatasının qanunverici əsaslarında rast gəlmək olar.

Uyğun ölkə təcrübəsi kontesktində Ukrayna və Rusiyanın Hesablama Palatasının fəaliyyətinin tənzimləyən hüquqi və normativ aktların müqayisəli ekspertizası aparılmışdır. Bu zaman Ukraynada strukturlaşma baxımından, Rusiyada isə isə büdcə rəylərinin keyfiyyət baxımından fərqlənməsi diqqətə layiq məqamlara rast gəlinmişdir.

Ukrayna Hesablama Palatasının hazırkı strukturunda həm üfuqi (istiqamətlər üzrə) və həm də şaquli (ərazilər üzrə) olaraq aparılmışdır. ⁴ Üfüqi istiqamətdə sturktur təhlili göstərir ki, Ukraynada Hesablama Palatasının fəaliyyəti dövlət büdcəsinin funksional istiqamətləri üzrə təşkil edilmişdir. Burada ən vacib funksional istiqamətlərdə departamentlər fəaliyyət göstərir. Eyni zamanda Hesablama Palatasının strukturuna elmi tədqiqat institut da daxildir ki, bu da aparılan yoxlamaların və maliyyə-audit ekspertizalarının nəticələrinin elmi əsaslarla möhkəmləndirilməsinə xidmət edir.

Ukraynanın ərazi baxımında böyük olması Hesablama Palatasının həmçinin 9 regionda ərazi prinsipləri ilə fəaliyyətinin təşkilinə zərurət yaratmışdır.

Rusiya Federasiyasının Hesablama Palatasının idarəedilməsi ⁵ struktur cəhətdən Ukraynada ciddi fərqlənməsə də bu ölkədə Palata büdcə vəsaitlərinə ali audit nəzarəti həyata keçirən dövlət orqanı kimi daha nüfuzlu və təsirlidir.

Rusiya Federasiyasının Hesablama Palatasının hazırladığı büdcə rəyləri həm məzmun və həm də keyfiyyət baxımından digər ölkələrlə o sıradan Azərbaycanla da müqayisədə xeyli fərqlənir. Palatanın rəyində icmal büdcənin əsas parametrləri ilə yanaşı yalnız növbəti ilin deyil, həmçinin də orta müddətli dövrdə büdcə sisteminin təhlili verilir. Bununla yanaşı Hesablama Palatası Rəyində büdcə prosesinin mərhələlər üzrə qiymətləndirilməsi aparılır. Palatanın Rəyində xüsusi olaraq nəticə və təkliflər bölməsi də hazırlanır.

⁴ <http://www.ac-rada.gov.ua/control/main/ru/publish/article/16734019>

⁵ <http://www.ach.gov.ru/ru/>

Palatanın fəaliyyətində şəffaflığın artırılması, onun apardığı yoxlamalara ictimai əlçatanlığın təmin edilməsi məqsədilə dövrü olaraq bülletenlər nəşr edilir.⁶

İqtisadi Tədqiqatlar Mərkəzinin apardığı araşdırmalar zamanı əldə edilmiş tapıntılar əsasında Hesablama Palatasının hüquqi əsaslarının və fəaliyyətinin aşağıdakı istiqamətlər üzrə təkmilləşdirilməsi məqsədmüvafiq hesab edilir:

- Azərbaycan Respublikası Konstitutsiyasında Lima bəyannaməsinə müvafiq olaraq Hesablama Palatasının, onun üzvlərinin müstəqilliyinin zəruri səviyyəsi Konstitutsiyada təsbit olunmalıdır. Lima bəyannaməsinə görə, Ali Audit Qurumunun müstəqilliyinin Konstitusiya və qanunla təsbit edilməsi bu orqana hətta parlamentin nümayəndəsi kimi çıxış etdiyi və sonuncunun göstərişi ilə yoxlama keçirdiyi hallarda da yüksək dərəcəli təşəbbüslə və muxtariyyətlə işləməyə imkan verir. Ali Audit Qurumu ilə parlament arasında olan qarşılıqlı münasibətlərə dair müddəalar Azərbaycan Respublikası Konstitusiya ilə müəyyən edilməlidir. Həmçinin Hesablama Palatasının əsas audit səlahiyyətləri Konstitusiya ilə təsbit olunmalıdır.
- "Büdcə sistemi haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununda Hesablama Palatasının dövlət büdcəsinin icrası, dövlət büdcəsinin və icmal büdcənin gəlir və xərclərinin, eyni zamanda büdcədən kənar dövlət fondlarının auditi sahəsində funksiyaları geniş təsvir olunmalı, büdcə prosesində Hesablama Palatasının iştirakı bu qanunla rəqlamentləşdirilməlidir.
- "Daxili audit haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununda dövlət orqanlarının daxili audit xidmətləri ilə Hesablama Palatası arasında münasibətləri tənzimləyən normlara əlavə edilməlidir.

⁶ <http://www.ach.gov.ru/ru/bulletin/984/>

- "Hesablama Palatası haqqında" Azərbaycan Respublikası qanununun 2-ci maddəsi (Maddə 2. Hesablama Palatasının əsas funksiyaları) ilə bağlı: Azərbaycan Respublikasının daxili və xarici borclarına nəzarət; iqtisadi, tədqiqat və texniki, sosial və mədəni inkişaf və ətraf mühitin mühafizəsi üzrə həyata keçirilən milli proqramların maliyyələşdirilməsinə nəzarət; Dövlət büdcəsi hesabına xarici ölkələrə iqtisadi yardım edilməsi və borc vəsaitinin verilməsinin qanuniliyinə nəzarət funksiyalarının əlavə edilməsi və qanunun bu maddəsinə müvafiq bəndlərin əlavə edilməsi zəruridir. Eyni zamanda bu qanunda Hesablama Palatasının sədrinin, onun müavinlərinin və auditorlarının seçim prosedurlarının və fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi (sədrin 2 dəfə ardıcıl seçildikdən sonra 3 dəfə namizədliyinin irəli sürülməsi hüququnun məhdudlaşdırılması, eyni zamanda auditorların namizədliklərinin irəli sürülməsində parlament azlığına hüquqların verilməsi, maraqlar konfliktinin yaranmasının məhdudlaşdırılması), onların sosial- tibbi sığorta ilə təminatı və işdən azad edilməsi ilə bağlı yeni normalar daxil edilməlidir.
- Hesablama Palatasının audit iqtisamətlərinə strateji, operativ və planlaşdırılan auditlər daxil edilməlidir. Bununla da Hesablama Palatasına iş Planından əlavə maliyyə-büdcə ekspertizası aparmaq hüququ verilməlidir. Bununla yanaşı Hesablama Palatası üçün yoxlamaların aparılması standartlarını (kodlar) qəbul eilməlidir.
- Palatanın rəyində icmal büdcənin əsas parametrləri ilə yanaşı yalnız növbəti ilin deyil, həmçinin də orta müddətli dövrdə büdcə sisteminin təhlili verilməli, dövlət büdcə prosesinin mərhələlər üzrə qiymətləndirilməsi aparılmalı və Palatanın Rəyində xüsusi olaraq nəticə və təkliflər bölməsi də hazırlanmalıdır.
- Hesablama Palatasının fəaliyyətində şəffaflığın artırılması, onun apardığı yoxlamalara ictimai əlçatanlığın təmin edilməsi məqsədilə

dövrü olaraq bülletenlər nəşr edilməli və nəşrlərdə onun maliyyə-büdcə ekspertizası və audit yoxlamalarının nəticələri dərc edilməli, Palata rüblük hesabatlar və mətbuat üçün dövrü olaraq açıqlamalar yayılmalıdır.

- Hesablama Palatasının maliyyə-büdcə ekspertizası və auditor fəaliyyətinin elmi əsaslarının inkişaf etdirilməsi üçün ixtisaslaşmış tədqiqat mərkəzinin yaradılması tövsiyə olunur.